

——DEVLET TEORİSİ——
kapitalist devleti yerine oturtmak

Bob Jessop; Yaşayan en önemli devlet kuramcıları arasında sayılan B. Jessop, Exeter ve Cambridge Üniversiteleri'nde öğrenim gördü, halen Lancaster Üniversitesinde çalışıyor.

Elinizdeki kitabın, İngilizce konuşan dünyada ve uluslararası akademide yaygın etkisine rağmen Türkçe'de ulaşılabilirliği *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet* (Der. B. Yarar, A. Özkazanç, İletişim Yay.) başlıklı bir derleme ile *Türkiye Günlüğü, Teori ve Politika, Mürekkep* dergilerindeki birer makale çevirisi ve Praksis dergisindeki bir mülakatla sınırlı kalmıştır.

Jessop'ın bu kitabın devamı ve tamamlayıcısı niteliğindeki ***Kapitalist Devletin Geleceği*** başlıklı çalışması 2008 yılı sonunda yayınevimiz tarafından yayımlanacaktır.

EPOS YAYINLARI-40
bilim-felsefe-politika- 28

Bob Jessop
DEVLET TEORİSİ
kapitalist devleti yerine oturtmak

İngilizceden Çeviren
Ahmet Özcan

Yayıma Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoğlu

Kitabın Orijinal Adı:
STATE THEORY
putting the capitalist state in its place

© Polity Press
©Epos Yayınları

Düzeltili:
Rafet Özen

Kapak Tasarımı:
Zet Tanıtım

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
epos

Baskı ve Cilt:
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10

Birinci Baskı,
Ankara, Mayıs 2008
ISBN: 978-975-6790-51-9

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe-Ankara,
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21

Bob Jessop
DEVLET TEORİSİ
kapitalist devleti yerine oturtmak

İngilizceden Çeviren
Ahmet Özcan

*annemin ve babamın
hatırasına*

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar Listesi 7

Tablo Listesi 8

Önsöz ve Teşekkürler 9

Genel Giriş 13

KISIM I. Marksist Devlet ve Hukuk Teorileriyle

Devlet ve Hukukun Kapitalist Ekonomi ve

Sınıf Mücadelelerinden Göreli Özerklikleri Üzerine 35

Giriş 37

1. Son Dönem Kapitalist Devlet Teorileri 41

2. Son Dönem Hukuk,
Devlet ve Hukukî-Politik İdeoloji Teorileri 73

3. Marksizm, Ekonomik Belirlenimcilik ve Göreli Özerklik 113

KISIM II. Politik Temsiliyet, Toplumsal Temeller ve Devlet Biçimleri:

Korporatizm, Parlamentarizm ve Ulusal Çıkar 147

Giriş 149

4. Korporatizmin Maddî ve Toplumsal Temelleri 153

5. Kapitalist Devletler, Sermaye Çıkarları ve Burjuva Düzeni 196

6. Demokratik Devlet ve Ulusal Çıkar 230

KISIM III. Değer-biçimi, Kapitalist Devlet ve Hegemonik Projeler:

Devlet Biçimleri ve İşlevlerinden Strateji Olarak Devlete 259

Giriş 261

7. Birikim Stratejileri, Devlet Biçimleri
ve Hegemonik Projeler 263

8. Poulantzas ve Foucault'dan İktidar ve Strateji Üzerine 294

9. Politik Strateji Olarak Devlet 331

KISIM IV. Devlet ve Toplumu Yeniden Düşünmek:	
Toplumlaştırmanın Stratejik-ilişkisel Teorisine Doğru	365
Giriş	367
10. Anti-Marksist Konuma Dönüş ve Post-Marksist Yapıçözüm	371
11. Ekonomi Politik ya da Radikal Özerklik? Düzenleme, Toplumsallaştırma ve Autopoiesis	410
12. Devletleri Yerlerine Oturtmak: Bir Kez Daha Kapitalist Devletler ve Kapitalist Toplumlara Üzerine	452
<i>Analitik İçindekiler Listesi</i>	<i>494</i>
<i>Kaynakça</i>	<i>500</i>
<i>Adlar Dizini</i>	<i>528</i>
<i>Konu Dizini</i>	<i>531</i>

KISALTMALAR

OT	Otoriter Devletçilik
ÇKS	<i>Çağdaş Kapitalizmde Sınıflar</i> (Poulantzas)
DK	<i>Diktatörlük Krizi</i> (Poulantzas)
TDK	Tekelci Devlet Kapitalizmi
KÜT	Kapitalist Üretim Tarzı
BBKP	Büyük Britanya Komünist Partisi
CSE	Sosyalist Ekonomistler Konferansı
DC	<i>Disiplin ve Ceza</i> (Foucault)
KEDÜAG	Kapitalist Ekonomilerin Düzenlenmesi Üzerine Araştırma Grubu / <i>GRREC</i> (Grenoble)
OAEK	Orta Avrupa Ekonomi Konseyi
FKP	Fransız Komünist Partisi
İ/B	<i>İktidar /Bilgi</i> (Foucault)
SİTS	<i>Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar</i> (Poulantzas)
DİS	<i>Devlet, İktidar, Sosyalizm</i> (Poulantzas)
SİY	Stratejik-İlişkisel yaklaşım
TBY	Toplumsal Birikim Yapıları
KODE	Kâr Oranının Düşme Eğilimi
Bİ	<i>Bilme İradesi</i> (Foucault)

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜRLER

Bu kitapta devlet ve devlet teorisinin farklı yanlarıyla ilişkili olan 12 yazıyı birleştirdim. Üçü burada ilk kez yer alıyor; üçü daha önce adı sanı duyulmamış bültenlerde ve çalışma belgelerinde yayınlandı; üçü bu koleksiyon için önemli ölçüde yeniden yazıldı; ve üçü de az çok değişmeden kaldı. Makaleler boyunca, uygun olduğu yerlerde, önemli ölçüde eklemeler yaptım ve yeni malzeme ekledim. Her bir yazıdaki savın ana çizgilerini olduğu gibi bıraktım, amacım şâyet ilgilenen olcaksa muhtemel izleyicilerin teorik gelişimime dair rotayı izleyebilmelerini kolaylaştırmaktı. Devlet hakkında daha önce yazdığım tüm yazıların toplanması bu kitabı hem çok fazla uzatacak ve hem de malzeme yükünü artıracaktı, bu nedenle daha önce yazılmış olan çoğu makale ve yazı atıldı. Ve zaten entelektüel bir anlam ifade edebilse dahi, devlet konusundaki savlarımla yakından ilgili oldukları için düzenleme (*regulation*) teorisi ve politik-ekonomi konularında daha fazla çalışmayı eklemek, zaten makûl olmayan ölçülerdeki uzun bir cildin yükünü ziyadesiyle artıracaktı.

Bu yazıları, birçok yılı kapsayan bir dönemde elbette ki, doğal bir akış içerisinde kaleme alırken, sayısız entelektüel borca girdim. Bu borçların bazıları belirli yazılarda dile getirilmiştir, fakat burada özellikle Essex Üniversitesi'nde bir Marksist devlet teorisyeninin bir konudan diğerine atlayarak anlattıklarına keyifle katlanan ve hattâ daha fazlası için geri gelen lisansüstü öğrencilerime sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim. Sosyalist Ekonomistler Konferansı da yıllar boyunca devlet ve düzenleme teorisi ile ilgili tartışmalar için bir forum sağladı. Simon Clarke, John Holloway ve Werner Bonefeld, bu kapsamda her zaman hoş mizaçlı baş karakterler oldular ve birbirimizin görüşlerine karşı çıkmaktan hep hoşlandık. Yıllar boyunca fikir alışverişi yaptığım diğer arkadaşlarım ve meslektaşlarım arasında Grigoris Ananiadis, Natascha Apostolidou, Ted Benton, Kevin Bonnett, Simon Bromley, Noelle Burgi, Michael Kraetke, Tom Ling, David Marsh, Rob Stones, Hugh Ward, Harold Wolpe ve Tony Woodiwiss var. Önemsiz hataların çoğu onlarındır ve sadece şunu önerebilirim ki, eğer bazı küçük teorik suçlar ya da başkaları okuyucuları üzüyor-

sa, ‘olağan şüphelileri’ hemen burada listelenenlerin arasından ‘yakalansınlar’. Bununla birlikte, daha ciddi suçların söz konusu olduğu durumlarda, tüm sorumluluğu almaktan mutluluk duyarım. Bu yükün çok büyük olduğunun ispatlanması ya da benim bu yükü boşaltmamın çeteyi tatmin etmemesi halinde, aşağıdakilerden bazıları, haksız şekilde, benidar ve düz bir teorik yoldan saptırmakla suçlanabilir.

Bu makaleleri okuyan hiç kimse, hâlâ savaş sonrası dönemin en önemli devlet teorisyeni olarak gördüğüm Nicos Poulantzas’ın etkisini fark etmeden geçemeyecektir. Sadece bir kez karşılaşmamıza ve birbirimize sadece birkaç mektup göndermemize rağmen, Poulantzas’ın çalışması ile boğuşmak için diğer devlet teorisyenlerine sarf ettiğim zaman ve enerjiden çok daha fazlasını harcadım. Bu çalışma, genellikle kızgınlığa yol açacak kadar zor ve anlaşılması güçtür, fakat kapitalist devletin eleştirel çağdaş izahı için en önemli çıkış noktası olmaya devam etmektedir. Poulantzas bir yana, yaklaşımım üzerinde savaş sonrası dönemdeki en önemli etkiler Almanlara aittir. Frankfurt’tan hem Joachim Hirsch hem de Josef Esser farklı yönleriyle yaklaşımımı kuvvetle etkilemişlerdir. Joachim bana politik-ekonomi ve siyaset sosyolojisinin teorik olarak nasıl entegre olabileceğini göstermiş ve faydalı Alman kavramı *Vergesellschaftung* (societalization-toplumsallaştırma)’yı tanıtmıştır; ve Jupp Esser her zaman ilgili kanıtlara karşı devlet teorisini test etme ihtiyacını vurgulamış, kendisiyle tanıştığımdan beri, masraftan kaçınmamış ve kendisini Alman konukseverliğinden mahrum bırakmamıştır. Frankfurt’tan bir diğer arkadaş ve meslektaş olan, Alex Demirovic’in şâyet tartışma söz konusuysa sınır tanımayan entelektüel enerjisi ve hevesi hayranlık uyandırıcıdır; bazı vahşi fikirlerimin emniyet sübabı olmuş ve bazılarının da ehlileştirilmesine yardımcı olmuştur. Aynı şeylerin daha çoğu ve aynı zamanda Berlin’deki konukseverliği için Hans Kastendiek’e de teşekkür etmek isterim. Daha yakın zamanlarda, Claus Offe’nin erken dönem çalışmasını yeniden okumak, devletin yapısal çelişkiler kadar stratejik ikilemler bölgesi olarak da görülmesi gerektiğine dair inancımı güçlendirmiştir.

1984 yılında Ohio eyaleti Columbus kentine giden bir uçaktaki tesadüfî karşılaşma bana Niklas Luhmann ve fikirlerini tanıttı. Devletin politik sistemin kendine başvurusu (*self-reference*) olduğuna dair orijinal ve şaşırtıcı görüşü o zaman da kafamı kurcaladı ve hâlâ da kurcalamaya devam

ediyor. Luchman ile görüşmelerim, 1986 yılında Gunther Teubner ile *otopietist** teorisinin içinde saklı olan anlamları tartışma imkânı da bulduğum Floransa'da da sürdü. Daha yakın zamanlarda, Zentrum für Interdisziplinäre Forschung (Bielefeld)'den iki meslektaş, Helmut Willke ve Rainer Eichmann, *otopietis sistemle* (ilgili olmasa da) bağlantılı fikirlerimi yeniden düşünmemi teşvik etti. Yazılarımdan hiçbir şekilde bağnaz bir sistemler teorisiyeni olmadığım ve çalışmamda *otopietis* teori ile ilgili birçok ayrılık ve uyumsuzluk noktası bulunduğu açıkça görülebilir. Fakat bu tanışmalarımın ve *otopietis* teoriye karşı Marksist bir yaklaşımı savunma çabalarımın kesinlikle çok şey öğrendim.

Yaklaşımım üzerinde bir başka etki de söylem analizi olmuştur. Söylem analizi, konuya açıklık getirilmesini bekleyen şaşkın öğrencilerden gelen soru akımına karşı olduğu kadar, toplumsallaştırma hakkında yansıtıklarım için de kullanılabilecek bazı kavramsal araçlar sağlamıştır. Büyük ihtimalle, Ernesto Laclau entelektüel gelişimimde – aslında yıllar boyu sessiz bir diyalog arkadaşı olsa da – en etkili söylem analisti olmuştur. Post-Marksizm söz konusu olduğunda heyecanımı paylaşmıyorum ve – açık seçik olmasa da – araştırmasının ana itme kuvveti üzerine güçlü etkilerim var. Fakat bir insanın entelektüel gelişimindeki en güçlü etkilerden bazıları, görüşlerini paylaşmadığı kişilerden gelir.

Son yıllarda beşinci bir etki de düzenleme teorisi olmuştur. Etkilerin toprak altına itildiği bu son derlemede, bu etki daha az fark edilebilir; fakat savaş sonrası İngiliz politik-ekonomisi üzerine son çalışmamın büyük bölümü devlet teorisine olduğu kadar düzenleme kavramlarına da yoğun biçimde bağlıdır. Onları birbirine entegre etme çabam beni 'stratejik-ilişkisel' yaklaşımın yoluna daha çok çekti. Bu ilginin peşinde, Paris'te CEPREMAP enstitüsünde Robert Boyer ve meslektaşları ile yapılan tartışmalardan çok şey öğrendim. Özellikle Robert'a desteği için çok teşekkür ederim.

Son olarak, yine aynı şekilde, daha sonra kocası olduğum Citlali Rovirosa Madrazo ile 1986 yılında tamamen tesadüfî bir karşılaşma, bugüne kadar devletin doğası ve daha başka birçok şey hakkında sayısız ateşli tar-

---

* *autopoietic*: Yunanca *auto*-kendi ve *poiesis*-yaratım kelimelerinden türeme; kendini yeniden üretebilen-sistem anlamında.-ç.n.

tışmaya da neden oldu. Sonunda devlet teorisine ilginin devletin kendi varlığı ve doğası hakkında daha temel bir araştırma pahasına geliştiğine dair beni ikna eden de o oldu. Çoğu Marksist teori, devletin sermaye için fonksiyonları üzerine yoğunlaşmıştır; daha iyi olanları biçimsel incelemeler yapmış ve bu fonksiyonları nasıl problematize ettiğini göstermiştir; hiçbiri devletin kendi varlığını sorgulamamıştır. Citlali'nin devletin varolmadığı tezine (Laclau'nun toplumun varolmadığı şeklinde daha az heyecan verici tezinden esinlenilmiş bir iddia) tamamen katılmıyorum, ama teorik bir *ajan provakatör* olarak Citlali'nin rolü hâlâ büyüktür. Bölüm 10'da etkisi o kadar büyüktür ki doktora tezinden direkt alıntılar içerir.

Daha resmî olarak, aşağıdaki bültenlere ve yayınevlerine devlet ve siyaset hakkında yazılarımı yeniden yayınlama izni verdikleri için teşekkür ederim. Bölüm 1 için the *Cambridge Journal of Economics* ve Academic Press; Bölüm 2 için *The International Journal of the Sociology of Law* ve Academic Press; Bölüm 4 için Sage Publications; Bölüm 5 için *West European Politics* ve Frank Cass Ltd; Bölüm 6 için Basil Blackwell; Bölüm 7 için *Kapitalistate* ve the Kapitalistate collective; Bölüm 8 için *Ideas and Production* ve the Cambridgeshire College of Arts and Technology; Bölüm 11'in bazı kısımları için *Economy and Society* ve Routledge Journals; Bölüm 12'nin bazı kısımları için Edward Elgar'a.

Bu sunuşu kapatmadan önce Cambridge'de Polity Press'den David Held ve Debbie Seymour'a da teşekkür etmeliyim: David'e bu koleksiyonun ortaya çıkmasını beklerken gösterdiği inanılmaz iyi mizacı ve sabrı için; Debbie'ye de gecikmeleri telâfi etmek için baskının tüm aşamalarını hızlandırma çabaları nedeniyle. Geçen yıl boyunca farklı bir maddî destek de kişisel araştırma bursu şeklinde *Ekonomik ve Toplumsal Araştırma Konseyi'*nden geldi; *Zentrum für Interdisziplinäre Forschung* (Bielefeld)'da geçirdiğim sekiz aydan da büyük oranda faydalandım. Her iki kuruluşa bu makaleleri birleştirme ve hattâ bazı yeni fikirler geliştirme çalışmasına verdikleri zaman ve kaynak için müteşekkirim.

Bob Jessop
Sevgililer Günü,1990

GENEL GİRİŞ

Bu cilt son 15 yıl içinde devlet teorisi hakkında yazılmış 12 yazıyı kapsamaktadır. Birbirinden bağımsız, ama konuyla ilgili olarak, hukuk ve devlet, hegemonya ve baskı, görelî özerklik ve ekonomik belirlenimcilik (*determinizm*), söylem analizi ve politika teorisi, çıkarlar ve iktidar, fikir olarak devlet ve proje olarak devlet, parlamentarizm ve korporatizm, ekonomik yeniden-üretim ve düzenleme, yapı ve stratejinin diyalektiği, iktidarın ve toplumsallaşmanın mikro-fiziği vs. gibi konular içermektedir. Teorik kapsamları ise, belki de daha sınırlıdır. Çünkü hepsi iki kat eleştirel Marksist bir açıdan yazılmıştır: Alternatif yaklaşımlara getirilen Marksist eleştirilerin yanı sıra sıklıkla Marksizmin kendisi de hayli eleştirilmektedir. Bunun için kısmî bir telâfi olarak Marksist olmayan ama önemli yaklaşımlar (neo-devletçi paradigma, söylem analizi ve *autopoietik* sistemler teorisi) içeren iki yazıyı ve daha iyi bir şey yapma arzusu ile ‘stratejik-ilişkisel’ olarak isimlendirdiğim daha kapsamlı bir yaklaşımı içeren iki yazıyı da kitaba kattım.¹ Bu, Marksist çalışmanın dışındaki birçok gelişme ile de uyumludur ve Marksizm içinde merkezde yer almayan birçok konuyla ilgilenmek için de kullanışlı bir çerçeve sağlar.

---

¹ Başlangıç olarak ‘stratejik-teorik’ etiketini ‘sermaye-teorik ve sınıf-teorik’ perspektifleriyle kıyaslayarak kullandım; son dönemlerdeki Poulantzacı biçime, bu ifadeyi Poulantzas’ın daha önceki dönemlere ait yapısalcı bakış açısıyla yaptığı ‘bölgesel’ devlet açıklamasından ayırmak için ‘ilişkisel’ bir yaklaşım olarak atıfta bulundum. Rene Bertansen ‘stratejik-ilişkisel’ tanımlamasının yaklaşımın özünü yakaladığını savundu ve ben de onun savından kendime pay çıkartmaktan memnunum.

*Apologia pro suo Libro**

Bu makalelerin çeşitliliği göz önüne alındığında, hepsinin neden tek bir ciltte toplandığı sormaya değer. Bana göre, üç iyi neden var. İlki ve entelektüel temelde en önemlisi, 12 yazının tamamı da devlet hakkındaki tartışmalarda merkezî önem taşıyan ya da yakında önem taşıyacak muhtemel konularla ilgilidir. Eğer durum böyle olmasaydı, onları bir araya getirmenin çok da anlamı olmayacaktı. Bu neden, benim burada başarmış olmayı umduğum gibi, çeşitli konular arasındaki güçlü bağlantıların ve dolayısıyla bu konularla ortak bir çerçeve içinde ilgilenmeye ihtiyaç olduğunun gösterilebilmesiyle daha da güçlendirilir. İkinci olarak ve bu son noktayla da ilgisiz olmayan bir şekilde, yazıların yarısı daha önce basılmamış ya da sadece sınırlı baskısı olan bültenlerde ve taslaklarda kalmışlardır. Ancak bu oldukça kuytuda kalmış eserler, genellikle daha genel bir yaklaşımın gerekli unsurlarını tartışmaya açmaktadır, ama öyle ki, oldukça ulaşılmaz oluşları genel bir algılamayı engellemektedir. Böylesi bir derleme, hem yazara hem de okuyucuya daha iyi anlama fırsatı verir. Yazıları bir araya getirmek için üçüncü neden de buna dayanmaktadır. Yerlerini yenileri almış olsa da, daha önce yazılan bazı yazılar, çağdaş tartışmalara hâlâ daha sonraki analizler için geçmiş bilgisinin yanı sıra faydalı eleştirel önsözler de sağlar. Bu anlamda tamamen arşivsel ya da antik önemden daha fazlasını içerirler. Hattâ, 1970'lerin Marksist tartışmaları hızla unutulmaya yüz tutarken, bu tartışmaların teorik başarılarını hatırlamak bile tek başına önemli bir amaçtır.²

Devlet Teorisinde Genel Eğilimler

Buradaki yazılar yaklaşımındaki belirli bir kişisel evrimin yanı sıra devlet teorilerindeki belirli genel sapmaları da yansıtmaktadır. Bu bölümü, kısaca devlet teorilerindeki bazı genel eğilimleri araştırmada kullanacağım; takip eden bölümler ise çalışmamın yapısına has özellikleri içerecek.

1970'lerde devlet tartışmalarını ileriye doğru götüröenler Marksistler-

* *Kıtap için Savunma*

² Bu 'devleti geri getirme' hareketi ile ilgili olarak özellikle önemlidir, çünkü yandaşları, sıklıkla, dikkate almaya değmez bir tarzda 'neo-Marksizm' diye tanımlanan şeyin sadece en gülünç ve tuhaf açıklamalarını yapmışlardır.

di, devletin biçimini ve fonksiyonlarını sermayenin doğası ve/veya sınıf mücadelesiyle ilişkilendirdiler. Marksist tartışma 1980'li yıllar boyunca ziyadesiyle bitkinleştiğinde, bayrağı devleti kendi koşulları içinde tahlil etmekle daha çok ilgilenen toplumbilimciler aldı. Ancak, devlete olan ilginin son 20 yıl içinde iki kez yeniden canlanması nedeniyle, bu tarihsel tekerrürün alışılmış dramatik biçimine bürünmesine şaşırılmamalıdır. Çünkü ilk tartışma trajedi ile bitti, ikincisi ise bir farsa dönüşüyor. Malesef, Marksist sav izleyicisini yavaş yavaş kaybetmektedir, çünkü çoğu başlangıç noktaları ve hayafı algılamaları, muğlak formülasyonlar karmaşasında gözden kaybolmaktadır; devletçi sav ise bir miktar alkış almıştır, diğer yandan, 'devlet' ve onu bilgilendiren 'toplum' arasındaki yaygın ayırım, meseleye yüzeysel olduğu kadar yanlış yönlendiren bir cazibe de katmaktadır.

1970'lerden beri Marksist teorinin düşüşünün ve içinde bulunduğu krizin dört ana nedeni vardır. Bunların ikisi, Marksizmin kendi içyapısıyla ilgilidir, diğer ikisi ise Marksizm ve diğer teoriler arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır. İlk olarak, çoğu yorumcunun daha önce not ettiği gibi, Marksist gelenek 1970 sonlarında genel olarak bir kriz içine girdi. Bu, Marksizmin politik konumundan kaçış kadar verimli teorik konumundan da büyük bir kaçışa yol açtı. İkinci olarak, hem özellikle Marksizm için hem de genelde sol için önemli ilgi kaymaları oldu. Politika teorisinin eski problemleri (demokrasi gibi) yeniden keşfedildi ve yeni meseleler (yani toplumsal hareketler, ekoloji ve feminizm gibi) ortaya çıktı. Bunların devlet-teorik bir boyutu olmasına rağmen, devlet teorisine her zaman doğrudan yansıtılmazlar. Bu, söylem teorisine ve Marksizm ve toplumsal strateji için içerdiklerine giderek artan ilgide görülebilir (örneğin Laclau ve Mouffe 1985). Ek olarak, son on yıllık dönem içinde kapitalizmin krizi, devlet-teorik meseleler pahasına Marksist politik-ekonomiye (uzun dalga teorisi, emek süreci, ekonomik kriz teorisi, düzenleme teorisi vs.) dair ilginin canlanmasına yol açtı. Bununla birlikte, ne Marksizmin kendi içindeki kriz ne de Marksizmdeki ilgi kayması, Marksist devlet teorisinin artık bir önemi kalmadığını ima eder. Bu kriz ve ilgi kayması, devlet teorisyenlerinin Marksizmin bu yeni konulara ve problemlere verimli bir şekilde değinebileceğini göstermelerini gerektirir.

Marksist devlet teorisinin düşüşü için üçüncü bir neden de başka

yerlerdeki teorik gelişmelerdir. Çünkü başka disiplinlerin çoğu da devlet teorisi ve yasallık meseleleriyle ilgilenmeye başlamıştır. Marksizmde cisimlendirilmiş olanların dışında çok farklı teorik bakış açıları geliştirmişlerdir ve/veya bu bakış açılarına çekilmişlerdir. Bu da 1960'lardaki ve 1970'lerdeki öncü Marksist politik teori çalışmasını çağdaş teorik çalışma için daha marjinal hale getirmiş ve Marksist teorileri sürekli ilgi çekilebilmek için diğer yaklaşımlarla rekâbet etmeye zorlamıştır. Söylem analizi alanında ve yapıçözüm konusunda son dönem çalışmaları kadar Foucault'un soy ve disiplin çalışmalarına giderek artan rağbet de sol üzerinde özellikle etkili olmuştur. Fakat yeni kurumsalcılık, 'rasyonel seçim' teorileri ve 'yapısallaştırma' gibi diğer gelişmeler de daha az ya da daha çok çekici alternatifler ortaya koymuşlardır. Son olarak da, devlet araştırmasının kendi içinden, 'devlet-merkezli' teorisyenlerden bir meydan okuma gelmiştir. Hem devletçi evangelistlerin polemikçi niyetleri hem de devletçiliğin kavramsal temellerinin sağlamlığı konularında gerçek endişelerim var (*Bkz.* Bölüm 10). Bununla birlikte, jeopolitik konular, savaş ve uluslararası ilişkiler gibi konular kadar politik rejimlerin içdinamikleri ve devlet kapasiteleri üzerine de direk olarak daha çok yoğunlaşmak, bazı Marksistlerin devletin doğasındaki burjuva karakteriyle ilgili abartılmış endişelerinin giderilmesinde faydalı olur.

Teorik Yörüngeler

Burada toplanan yazılar, entelektüel tavırdaki bu sapmaları yansıtıyor tabii, ama bunlar körü körüne bir bağlılıkla izlenmiyor. Dolayısıyla bazı eğilimler basitçe göz ardı edilmiş, bazılarında da öyle uzun boylu değinilmemiştir. Bazı durumlarda, yeni gelişmeleri öne çıkarttıysam da, bu işi bir devlet teorisyeninin dar görüş açısı ile yaptım. Ve bazı eğilimler ise, daha eleştirel olsalar bile, ihtiyatlı olarak nitelendirilebileceğinden daha geniş şekilde ele alınmayı garantileyecek kadar ciddiye alındı. Örneğin, son dönemlerin 'devleti geri getirme' çabaları lehine geliştirilen teorik argümanları özellikle eleştiriyorum.

Ve son zamanların söylem analizi modası hakkında da bazı şüphelerimi dile getirdim. Nitekim, burada³ gösterildiği şekliyle kendi entelektü-

³ Meslektaşım, David Marsh, farklı bir rota çiziyor: Belirlenimciliği reddetmek, 'strate-

Kısım I

*Marksist Devlet ve Hukuk Teorileri
ile Devlet ve Hukukun
Kapitalist Ekonomi ve Sınıf Mücadelelerinden
Görelî Özerklikleri Üzerine*

GİRİŞ

Derlemenin bu kısmında ilk kez sekiz yıllık bir dönem içinde kaleme alınmış üç yazı yer alıyor. Yazıların her üçü de Marksist teorileri ele alıyor, ancak üçünün de odak noktaları ve yaklaşımları farklı. Bu üç yazı, sadece kapitalist devletin ve/veya hukukun özüne ait farklı özellikleri ele aldıkları için değil, kendi metodolojimi ve temel teorik yaklaşımım hakkında bazı temel adımları ortaya koydukları için de seçildiler.

İlk bölüm, asıl olarak *Cambridge Journal of Economics* tarafından kullanıldı ve Essex Üniversitesi CSE devlet teorisi grubunun üyeleri arasında seminer tartışmalarında ele alındı.¹ O zaman, ana ilgi alanımız, devlet hakkında çatışan yaklaşımlar arasındaki öze ait farklılıklardı. Bu durum, bölümün düzenlenmesinde de yansıtılmaktadır; bölüm, devlet aygıtının, biçimlerinin ve işlevlerinin alternatif açıklamalarını ele almak için Marx'ın ve Engels'in çalışmasından yola çıkar. Tek metodolojik açıklama, ekonomik tahlil için Marksist teorik üretimin genel içermeleriyle ilgilidir. Çeşitli Marksist açıklamalardaki farklı teorik inşaa yöntemleriyle ilgilenmedim, üstelik bu sorun bana o zamanlar çok da önemli gelmemişti. Bu nedenle, söz konusu yazı, hâlâ okurun konu dışı metodolojik konularla boğuşması gerekmeden (tam da istediğim gibi) kapitalist devlet hakkında son dönemlere ait teoriler hakkında faydalı bir inceleme sağlamaktadır. Ama bölüm, aynı zamanda söz konusu teorileri, metodolojik farklılıklarından çok ele aldıklarının farklılıklarına göre inceleme eğilimindedir. Me-

---

¹ Bu gruptaki diğer önemli katılımcılar, Ted Benton, Ernesto Laclau, Mary Macintosh, Maxine Molyneux, Harold Wolpe ve Tony Woodiwiss'dir.

todolojideki farklılıklara verdiğim önem ise o tarihten bu yana daha da çoğalmıştır.

İkinci bölüm ise, kapitalist devletle ilgili olduğu kadar burjuva hukuku ve hukukî-politik ideolojiyle de ilgilidir. Aslen *International Journal of the Sociology of Law* için yazılmıştır. Bu da bölümün hukuk üzerindeki ilgisini açıklar. Odak noktasındaki bu kaymaya ek olarak bölümde üç yeni tema görülmektedir. İlk bölüm, Miliband-Poulantzas tartışması çerçevesinde sunduğu Poulantzas'ı daha sonra gevşek bir şekilde tanımlanmış neo-Gramscici gelenek içinde gösterirken, İkinci Bölüm Poulantzas'ın hukuk ve ideoloji üzerine görüşlerine olan ilgimi ve toplumsal bir ilişki olarak devlet konusundaki çalışmasına duyduğum takdiri yansıtır. İkinci olarak, bu inceleme özsel odak noktaları temelinde düzenlenmiş, fakat çeşitli teoriler, metodolojileri temelinde tahlil edilmiştir. Bu, Hirst ile ilgili açıklamalarımda olduğu kadar türetmeci çalışmaların tahlilinde de görülebilir. Aynı durum, sonuç değerlendirmelerinde de görülebilir. Tüm bunlar, teorik inşa, açıklama ve araştırması için 'ekleme metodunun' içermelerini geliştirmeye başlar. Ve üçüncü olarak, tam bir görüş ve kavrayış keskinliği ile donatılmış olarak, yasal sistemin sonuç açıklamasında *otopietis* hukuk görüşünün bazı ilk işaretlerini fark edebiliriz. Gerçekte, bu tür bir okuma yanlış olacaktır, çünkü bu yaklaşım, ilhâmını Niklas Luhmann'ın *otopietis* [kendini yeniden üretebilen-sistem] teorilerine herhangi bir yakınlıktan çok Tuschling ve Hirst'ten almıştır. Ancak, yasal teoriye ilgim, *otopietis*'e karşı sonraları ortaya çıkan ilgime bir köprü oluşturmuştur.

Üçüncü bölümde ise, 1980'lerin başında devletin görelî özerkliği hakkında olası görüşleri belirlemek amacıyla yola çıkıldı. Marksistler uzun zamandır bu konu ile ilgileniyorlardı, ancak anlamı asla açık olmamıştı. Çünkü devlet kurumsal ayrılığı ve özel kapasitesi ile bazen ekonomiden özerk gibi görülüyordu; ya da devlet yöneticileri, kendi özel değerleri ve çıkarları nedeniyle kapitalist sınıfa karşı özerk kabul ediliyorlardı. Devletin özerkliği, bazı durumlarda sadece 'görelî'dir, çünkü uzun dönem çıkarlarını güvence altına alabilmek için kapitalist ekonomi (ya da genelde kapitalizm) devlete ihtiyaç duymaktadır ve bu işlevsel ihtiyaç kendi içinde uygun bir özerklik biçimi yaratmak ve yeniden-üretmek için yeterlidir. Diğer durumlarda, bu özerkliğin ortaya çıkışı ve sürdürülmesi serma-

ye için sorun olarak görülür ve görelî işlevselliği ya da işlevsizliği sınıf mücadelesi temelinde açıklanır. Ve diğerk bazı durumlarda da, devletin ve/veya yöneticilerinin kurumsal ayırımı kesinlikle işlevsiz olarak görülür.

Bu farklı görüşleri araştırarak ‘görelî özerklik’ kavramının kendisinin son derece yetersiz doğasını görmeye ve sorunu ele almak için başka yollar aramaya başladım. İlk çabam, son bölüm *Kapitalist Devlet*’te (1982) sunulmuştur, ancak görüşlerim gerçekte 1985-1986 yıllarında Floransa’daki Avrupa Üniversitesi Enstitüsü’nde bir Jean Monnet araştırmacısı olduğum dönemde netleşti. Ve işte böylece, *otopietis* teorisinin Marksist bir eleştirisini yazarak nihayet Bölüm 3’te sunulan savların iskeletini ortaya çıkardım. Eğer bu bölümde teorik dil sistemleri ile flört ediyor görünüyorsam, bu durumun savımı geliştirmek için önemli bir katalizör olmasındandır. Fakat ben bir sistemler teorisyeni değilim. Bölüm, bu kitap için önemli ölçüde gözden geçirilmiştir ve Bölüm 10’daki *otopietis* teorilerin eleştirisinden oldukça bağımsız olarak okunabilir.

Bu üç bölüm, temelde ekonomi, devlet ve hukukun Marksist tahliliyle ilgilidir. Ayrıca, diğerklerinin görüşlerinin eleştirisi biçimini de alır. Fakat, bu bölümlerde, kendi stratejik-ilişkisel yaklaşımımın tohumları da görülebilir. Bu, kitabın sonraki bölümlerinde daha net bir şekilde ortaya konulacaktır.

1.

SON DÖNEM KAPİTALİST DEVLET TEORİLERİ

Monetaristler, Keynesçiler ve Marksist ekonomistler, farklı varsayımlarına ve açıklama ilkelerine rağmen kapitalist ekonomilere devlet müdahalesinin doğası ve etkisine yönelik ortak bir ilgiyi paylaşmaktadırlar.¹ Fakat, piyasa güçleri hakkındaki çalışmaların aksine, devletin kendisi bir tahlil alanı olarak tuhaf şekilde ihmal edilmiştir. Bu, devlete daha sınırlı bir rol atfeden teoriler için olduğu kadar devlete daha aktif rol yükleyen teoriler için de geçerlidir. Gerçekten de, Marksistler sınıf çatışmalarında devletin stratejik önemi hakkında özel bilgileri olduğunu iddia etseler de, devleti politik-ekonomideki bir mesele olarak sadece son 10 yıldır (1977'den bu yana) yeniden keşfetmişlerdir. Bunun sonucunda ortaya çıkan tartışma, en soyut metodolojik konulardan oldukça özel tarihsel problemlere uzanmış ve çeşitli hipotez ve kavrayış biçimlerinin doğmasına yol açmıştır. Marksist savın büyük bölümünün ezoterik ve sıklıkla anlaşılması mümkün olmayan ve/veya diğer teamüllere göre çalışanlar için önem taşımadığı maalesef doğrudur. Fakat bu sav, devletin kıyaslanabilecek herhangi bir yeniden değerlendirmesinin yokluğunda daha geniş bir ilgiyi hak etmektedir. Hepsinden başka, Marksizm, üretim ve mübadeleyle olduğu kadar devletle de uzun süredir ilgilendiğinden, ekonomik tahlilin tümleşik bir yaklaşımla ne düzeyde aydınlatılabileceği kesinlikle incelenmeye değerdir. Böylesi bir araştırma, süregelen küresel ekonomik kriz ve

---

¹ Bu araştırmayı yazarken, Essex ve Cambridge üniversitelerindeki meslektaşlarım ve öğrencilerle ve Sosyalist Ekonomistler Konferansı üyeleri ile yaptığım tartışmalardan yararlandım. Özellikle, Michael Best, John Holloway, Ernesto Laclau, John Urry, Harold Wolpe, Tony Woodiwiss ve *Cambridge Journal of Economics* editörlerine teşekkür etmek isterim. Ama en azından argümanların son şeklinin sorumluluğu bana aittir.

endüstriyel ve finansal sistemi yeniden yapılandırmak için artan devlet müdahalesi döneminde özellikle uygun düşmektedir.

Bu incelemenin, aslında Marksist ekonomi ile ilgilenmediği vurgulanmalıdır. Bunun yerine, *kapitalist devletin* son dönemlere ait bazı Marksist teorileştirmeleri üzerine odaklanmaktadır. Bu yazı, yeni bir yaklaşım getirmemekte; sadece bu teorileri belirli kriterler çerçevesinde ele almaktadır. Bu kriterler, mantıksal tutarlılık ve teorik kesinliğin yanı sıra Marksist teorilerin değerlendirmesiyle ilgili daha özel kriterleri de kapsamaktadır. Bu özel kriterler şöyle özetlenebilir: Kapitalist devletin Marksist teorisi, (a) bir üretim tarzı olarak kapitalizmin özgül nitelikleri üzerine kurulduğu ölçüde yeterli sayılacaktır, (b) sermaye birikimi sürecinde sınıf mücadelesine merkezî bir rol öngörmektedir, (c) toplumun politik ve ekonomik özellikleri arasındaki ilişkileri, birini diğerine indirgemeden ya da bunların tamamen bağımsız ya da özerk olduğunu varsaymadan kurmaktadır, (d) kapitalist toplumlarda devletin biçimlerinde ve fonksiyonlarında tarihsel ve ulusal farklılıklar olduğunu kabul etmektedir, (e) kapitalist olmayan sınıfların ve sınıf-dışı güçlerin, devletin doğasının belirlenmesini ve devlet iktidarının uygulanmasını etkilediğini kabul etmektedir. Bu belirli kriterlerin seçim nedenini açıklamaya çalışmak, tartışmayı başlamadan başka yönlere çekecektir; bu kriterlerin konuyla ilgilerinin ve önemlerinin, biz ilerledikçe ortaya çıkacağını ümit etmekteyiz.

Bu bölüm, Marx'ın ve klâsik Marksist teorisyenlerin kapitalist devlete yaklaşımının kısaca gözden geçirilmesiyle başlamaktadır. Çalışmalarının birçok farklı temaları sıralanarak, değerleri ve kusurları ele alınmaktadır. Bu da, son gelişmelerin değerlendirilmesinde bir çerçeve sağlamaktadır. Daha sonra, klâsik metinler üzerindeki bazı çeşitlemeler incelenmekte ve Marksist devlet teorisini geliştirilmesindeki başarısızlıkları dolayısıyla eleştirilmektedirler. Bu da bizi kriterlerimiz ışığında değerlendirilmiş olan kapitalist devletin son dönem teorileriyle ilgili çalışmanın merkezine götürmektedir. Bölüm, kapitalist toplumlarda devlet iktidarının Marksist tahlilleri ve bu tahlillerin diğer teorik yaklaşımlar üzerindeki etkilerine ilişkin bazı genel ifadelerle sona ermektedir.

Devlet Üzerine Klâsik Metinler

Marx'ın, *Kapital*'in kapsam ve titizliğine yakışacak bir teorik kapitalist devlet tahlili yapmadığı bilinen bir şeydir. Marx'ın devlet üzerine çalışması, bir dizi parçalı ve sistemli olmayan felsefî yansıma, çağdaş tarih, gazete yazıları ve rastlantısal ifadeler içermektedir. Dolayısıyla, Marx'ın devlet aygıtları, devlet iktidarı, sermaye birikimi ve toplumsal önkoşullar arasındaki ilişkilere nadiren doğrudan odaklanması şaşırtıcı değildir. Fakat Engels, Lenin, Troçki ve Gramsci gibi diğer klâsik Marksist teorisyenler için de aynı şeyin geçerli olduğu pek sık dile getirilmemektedir. Bu teorisyenler, genel olarak devlet, belirli tarihsel olaylar ve ideolojik tahakkümün doğası hakkında çeşitli keskin gözlemlerde bulunmuş olsalar da, kapitalist devletin farklı biçimlerine ve bunların farklı durumlarda devam eden birikim için yeterliliklerine ilişkin hayatî sorunla uğraşmışlardır. Nitekim, klâsik metinler bu konu üzerine odaklandıklarında, bunu tutarsız şekillerde yapmışlardır. Bu konuya ilişkin en az altı farklı yaklaşım söz konusudur ve bu yaklaşımlar, birbirlerine genellikle farklı tutarlılık ölçüleri ve karşılıklı nitelemelerle bağlansalar bile, farklı teorik savlar, açıklama prensipleri ve politik içermelere sahiptirler. Dolayısıyla, klâsik yaklaşım üzerinde bir bütün olarak genel bir kanıya varmadan önce, bu yaklaşımların ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.

1. Marx başlangıçta modern devleti (en azından XIX yy. Prusya'sında) ekonomik üretim ya da yeniden-üretimde gerekli hiçbir rolü olmayan *parazit* bir kurum olarak görmüştür. Marx'ın görüşüne göre, modern devlet, sivil toplumun egoizminde kök salmış uzlaştırılmaz çatışmaların ifadesi iken; demokratik devlet, devlet ve halkın gerçek birliği ile tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, ortak çıkarları temsil etmekten çok uzak olan devlet ve görevlileri, sivil toplumu tikel çıkar grupları adına istismar etme ve baskı yapma eğilimindedirler. Hattâ, Marx, tıpkı şirket örgütlenmesinin burjuvazinin ve zanaatkârların kendi maddî çıkarlarını savunmalarını sağladığı gibi, devletin de kendi çıkarlarını gerçekleştirme mücadelelerinde resmî görevlilerin özel mülkü haline geldiğini savunmaktadır. (Marx 1843: özellikle 44-45; bkz.: Hunt 1975: 124). Bu görüş, genç Marx'ın hâlâ liberal-radikal politik görüşleri savunduğu dönemlerde, Hegel'in politik teorilerinin eleştirilmesinde daha da geliştirilmiştir. Bu dö-